

A honosítási intézményrendszer

Kvalitatív kutatási tapasztalatok

A magyar állampolgárság megszerzésével kapcsolatos bevándorló stratégiai nemcsak tartalmi-szimbolikus dimenzióban alakulnak; a formai-gyakorlati kérdések is jelentős mértékben meghatározzák őket. Tartalmi-szimbolikus dimenzión az állampolgárság megszerzésével járó előnyök és hátrányok mérlegelését, a megváltozó jogi és társadalmi státushoz való viszonyulást, valamint az állampolgárság megszerzését vagy éppen a honosítás elutasítását befolyásoló személyes vagy kollektív identifikációs folyamatokat értem. A honosításhoz való viszonyulás, annak helye és szerepe a társadalmi integráció folyamatában nem érthető meg a migrációs életút, a migránsok gazdasági, politikai és kulturális beágyazottságának, kapcsolatrendszerének ismerete nélkül. Az állampolgárság megszerzése számos okból történhet, általában több ok keveredése, egyidejű megléte jellemzi a bevándorlók ilyen irányú döntését. Pragmatikus-gazdasági szempontok (például könnyebb utazás a megszerzett útlevelemmel) ugyanúgy meghatározhatják a honosítással kapcsolatos döntéseket, mint érzelmi-kötődési tényezők (például a befogadó ország iránt érzett hála). A honosítás elutasítása is hasonlóan egyes okok miatt történhet: a származási ország útlevelemmel könnyebb mozogni a világban, vagy a szülőföld iránt érzett nosztalgia miatt ragaszkodik valaki eredeti állampolgárságához. Sok esetben korlátozottak a választási lehetőségek: azoknak az országoknak az állampolgárai, amelyekben a jog nem teszi lehetővé a kettős állampolgárságot, lényegesen kevésbé érdeklődnek a honosítás iránt (lásd Guo Xiaojing, Örkény Antal és Melegh Attila kötetbeli írásait).

A honosítás ugyanakkor nem csak egy absztrakt és szimbolikus aktus az állam és (leendő) polgára között, hanem egy hosszú és meglehetősen bonyolult adminisztratív folyamat. Itt kerülnek előtérbe azok a formai-gyakorlati szempontok, amelyek jelentős mértékben befolyásolják a bevándorlók honosításhoz való viszonyát, valamint a folyamatban lévő honosítási eljárások kimenetelét. A folyamatot négy nagyobb egységre oszthatjuk:

- az állampolgárrá váláshoz szükséges alaki feltételek teljesítése (tartózkodási idő, jövedelem, vagyon, lakhatás, az egészségügyi és rendészeti feltételeknek való megfelelés);
- a honosítási kérelem benyújtásához szükséges dokumentáció összeállítása (dokumentumok, igazolások beszerzése, fordítása, formanyomtatványok kitöltése, ügyintézőkkel való konzultáció, hiánypótlások);
- az állampolgársági vizsga (nyelvtanulás, felkészülés, részvétel a vizsgán);
- az eskütétel és a honosítást követő anyakönyvezési és egyéb adminisztratív folyamatok.

A fentiek mindegyikét egy sor jogszabályi feltétel, valamint a helyi és központi intézményrendszer működése alakítja. A honosítani szándékozó bevándorlónak ismernie kell

a vonatkozó jogszabályokat, el kell igazodnia a bürokratikus intézményrendszerben, rendelkeznie kell azokkal a személyes erőforrásokkal és kapcsolati tőkével, amelyek segítik legyőzni az adminisztratív akadályokat. A jogszabályok és az intézményi gyakorlat objektív feltételek, de kereteiken belül vannak a honosítási folyamatnak olyan kevésbé körvonalazott mozzanatai is, amilyen az ügyintézők, hivatalnokok, jogi képviselők, formális vagy informális segítők diszkrecionális jogköre, és azokon is múlik a honosítás sikere vagy kudarca.

Írásomban arra vállalkozom, hogy velük készített interjúk alapján bemutassam, miként vélekednek a migránsok a honosítási eljárás folyamatáról, milyen személyes tapasztalataik vannak e folyamat egyes állomásairól, mit gondolnak a velük kapcsolatba került szakemberek munkájáról, valamint hogyan befolyásolja a honosítási eljárás az állampolgárság megszerzéséhez fűződő viszonyukat. Vizsgálni fogom, hogy a honosítási aktus sikerében vagy kudarcában, sőt a jövőbeli honosításhoz fűződő pozitív vagy negatív viszonyulásban milyen szerepe van az intézményrendszer működésével kapcsolatos tapasztalatoknak, vélekedéseknek. Végezetül elemzem, hogy melyek azok a tényezők (kapcsolatok, erőforrások), amelyek segítenek a honosítási eljárás sikeres végigvitelében, az állampolgárság megszerzésében.

A bevándorlók honosítását szabályozó szakpolitikai keretrendszer főbb pilléreit jól meghatározzák a MIPEX-kutatássorozathoz tartozó adatfelvétel változói. A nemzetközi összehasonlító vizsgálat szempontrendszerét azért is érdemes használni, mert más államok adataival is összevethetők a magyarországi eredmények, látható, hogy a magyar honosítási feltétel- és intézményrendszer hol helyezkedik el a nemzetközi mezőnyben. A MIPEX hangsúlyozottan csak a jogszabályokból kiolvasható szakpolitikai rendszert vizsgálja, az egyes elemek megvalósulásáról, gyakorlati végrehajtásának minőségéről nem gyűjt információkat. A szakpolitika végrehajtásának értékeléséhez a migránsokkal készült interjúk szolgálhatnak alapul.

A MIPEX kategóriarendszere alapján a honosítás szabályozásának fő területei az alábbiak:

- jogosultsági feltételek (az országban jogszerűs összefüggő tartózkodással eltöltött idő hossza, az állampolgárok házasitársát, valamint a második és harmadik generációs bevándorlóként születettek vonatkozó feltételek, esetleges kedvezmények);
- a kérelem benyújtásának feltételei (nyelvi követelmények, kulturális-integrációs követelmények, gazdasági-anyagi feltételek, erkölcsi bizonyítvány, egészségügyi szűrés, mindezek költségei, illetve az ezek teljesítéséhez nyújtott segítség megléte vagy hiánya);
- a státus stabilitása (az elutasítás feltételei, van-e indoklás, van-e fellebbezési lehetőség,
- a megszerzett állampolgárság visszavonásának feltételei); lehetőség kettős állampolgárságra (le kell-e mondani a korábbi állampolgárságról a honosításkor, az országban született bevándorlók számára van-e lehetőség a többes állampolgárságra).

A MIPEX adatai alapján Magyarország az állampolgárság megszerzésével kapcsolatos szakpolitikát illetően az európai mezőny sereghajtói között helyezkedik el. A honosítási feltételrendszer általában véve szigorúnak mondható, európai viszonylatban nagyon hosszú a jogszabály által előírt várakozási idő. További hátrány, hogy – noha a megkövetelt tartózkodási idő valamivel rövidebb a Magyarországon született külföldiek esetében – az országban született második és harmadik generációs bevándorlók esetében az állampolgársági törvény nem tesz lehetővé kedvezményes vagy automatikus honosítást. Az Európai Unió tagállamaiban az elmúlt évtizedek jogfejlődése egyértelműen ebbe az irányba mutat, az északnyugat-európai és mediterrán országok többségében lehetőség van a második-harmadik generációs bevándorlók kedvezményes honosítására. Pozitívum viszont, hogy a magyar állampolgársági törvény lehetővé teszi a kettős vagy többes állampolgárságot, és a honosítási eljárás közvetlen költségei sem túl magasak európai összehasonlításban. A járulékos (fordítási, okmányhitelesítési, egyéb eljárási) költségek ugyanakkor jelentősek, különösen nagyobb családok esetén okozhatnak problémát. Az állampolgárságért folyamodó bevándorlóknak nehézséget jelenthet a honosítási döntésekkel szembeni jogorvoslati lehetőség hiánya, valamint a leendő állampolgárokkal szemben támasztott anyagi és nyelvi-kulturális feltételek magas volta. A magyarországi honosítási statisztikák jól tükrözik a fentieket. Az állampolgárságot szerzőknek csupán elenyésző hányada – évente néhány száz fő – él a jogszabály kínálta „rendes” honosítási lehetőséggel. A többség valamilyen kedvezményt igénybe véve válik magyar állampolgárrá: vagy valamelyik családtagja magyar, esetleg menekült volt, vagy ő maga, vagy felmenői voltak valaha magyar állampolgárok, vagy magyar nemzetiségűek egy másik országban. Az elmúlt öt évben állampolgárságot szerettek mindössze 5 százaléka csinálta végig a honosítási eljárást kedvezmények nélkül (lásd ehhez Sárosi Annamária tanulmányát a kötet 101–126. oldalán). A bevándorlási statisztikákból mindamelletl valószínűsíthető, hogy a potenciális honosítók aránya ennél jóval magasabb a migráns népességnek abban a részében, amely a jogszabályi feltételek alapján beadhatná az állampolgársági kérelmét. Arra, hogy ez miért nem történik meg, illetve, hogy aki kérelmezi a honosítást, milyen tapasztalatokat szerez az eljárásról, az érintett hivatalok működéséről az alábbiakban keressék választ.

A jogosultság feltételei

A jogszabály az állampolgárság kérvényezése előtt nyolc év folyamatos Magyarországon lakást ír elő. A nyolc év a gyakorlatban több (általában tizenegy), ugyanis itt kifejezetten „itt lakásról”, azaz valamilyen huzamos tartózkodási státus (bevándorolt, letelepedett, menekült vagy itt tartózkodó EK-állampolgár) megszerzését követő lakcímbjelentéstől számítják.

A kutatásunk során készített interjúkban megfogalmazódott az előírt tartózkodási idő hosszával kapcsolatos kritika, valamint a tartózkodási idő számításának bonyolultsága is szóba került. Előfordult, hogy interjúalanyunk csak a kérelem benyújtása után szembesült azzal, hogy nincs még meg a szükséges tartózkodási ideje.

„A másik, hogy akkor családot alapítottam, úgyhogy könnyebben volt megszerezni a munkavállalási engedélyt, lévén, hogy itt van a családom. És akkor itt van a munkám is, akkor megszereztem. Szerintem, akkor kértem a bevándorlást vagy nem a tartózkodási, hanem bevándorlási engedély, akkor még nevezik, hogy kék igazolvány. Igen, azt hiszem, 2001 és 2002-ben kaptam meg, azt hiszem bevándorlásit, és utána, 2004-ben, vagy 2005-ben kértem a állampolgárságot, mint ilyen bevándorlás után. Meg 2004-ben nyújtottam be először a kérvényt, akkor még nem telt el három év várakozási idő, amit a törvény megszabott, azért elutasították a kérelmemet, és akkor mondták, ha elég az év, akkor lehet benyújtani újra. És hiányzik egy ilyen kilenc hónap vagy valamennyi, és akkor 2005-ben nyújtottam be újra, és 2006-ban már megkaptam az állampolgárságot, igen. Igen, ezek a kérelmek, aminek az elbírálása egy, másfél évet vett igénybe. Úgyhogy így.” (M.27)

A honosításra vonatkozó kedvezmények leginkább a várakozási idő lerövidülésében érvényesülnek. A magyar származású bevándorlók a származás igazolása esetén mentesülnek a nyolcéves tartózkodási követelmény alól. Interjúalanyaink általában semmiféle kivétnivalót nem találtak az etnikai preferencia e formájában, természetesnek érzik, hogy a magyar származásúakkal szemben több felelőssége van az államnak, és ezt a honosítási gyakorlatban is kifejezheti.

Többen észlelték a határon túli magyarok túlsúlyát a vizsgákon és az eskütételnél is, és ebben az állampolgárság eltérő szubjektív tartalmát vélelmezik: egy magyar származásúnak nyilvánvalóan mást jelent a honosítás, mint nekik. Volt, aki az etnikai preferenciát nemcsak a várakozási időben és a vizsgatétel alóli mentességben látná megvalósíthatónak, hanem az egyéb anyagi és adminisztratív feltételek könnyítésében is – ez gyakorlatilag megvalósul a magyar állampolgárságról szóló törvény legutóbbi módosításával, ami jelentősen egyszerűsíti a kedvezményes honosítás feltételeit.

Volt olyan szomszédos országból származó interjúalanyunk, aki viszont annak ellenére sem élt a kedvezményes honosítási lehetőséggel, hogy kis utánjárással „el tudta volna intézni”.

„Hát nyilván, persze vannak ügyvédek, akik ezzel foglalkoznak. Már hallottam olyat is, hogy majd kitalálunk valamit, meg hogy mindenkinek van azért az Osztrák–Magyar Monarchiából felmenője. Hát nekem van egy dédnagyapám, aki fogorvos. (...) De én azt gondolom, hogy nincsenek magyar felmenőim, és most éppen nem fogok nekiállni kutatni utánuk, úgyhogy jó ez a hét év (ennyi van még hátra a szükséges tartózkodási időből). Ha még mindig akkor itt leszek.” (M.20)

Az eljárás, beadvány, kérelem

Az eljárással kapcsolatban sok interjúalanyunk fogalmazta meg, hogy sokszor pontatlannak és hiányosak az elérhető információk. A legtöbbben helyben, a településük szerinti önkormányzatnál, a jegyzői vagy anyakönyvi hivatalban érdeklődnek először. Mivel az

országos léptékben rendkívül kis esetszám miatt a legtöbb hivatalban nem tekinthető rutinfeladatnak a honosítással kapcsolatos információnyújtás, rendszeresen előfordul, hogy az önkormányzati ügyintézőktől kapott információ hiányos, ellentmondásos, vagy egyenesen téves. Több panasz van az önkormányzatok ügyintézőire, többen tapasztalták, hogy az ügyintéző segítségével kitöltött és összeállított nyomtatványokat a BÁH vizsgálodta.

A BÁH honlapján megtalálható információt, valamint a BÁH ügyfélszolgálati irodái által nyújtott tájékoztatást több interjúalany is pozitívan értékelt. Ami problematikus, az a helyi önkormányzatok közvetítő szerepe, sokak szerint feleslegesen bonyolítja az ügymenetet még egy ügyintézői szint közbeiktatása.

„Tehát, ha van egy Bevándorlási Hivatal és vannak elhelyezett ügyfélirodái, akkor miért kell egy állampolgárságot kezdeményezőnek az anyakönyvvezetőnél jelentkezni (...). Nem biztos, hogy ott kéne elintézni. Ha ott intézi el az ember, akkor nem tud választ kapni egyetlen kérdésére sem normálisan, mert nem ismeri az ügymenetet az illető, ő csak egy közvetítő. Tehát odamész, megkérdezed tőle, és semmire nem kapsz hiteles választ, csak annyit, hogy ő ezeket az okmányokat kell, hogy kérje, és ezeket elküldi és utána majd én kapok értesítést róla a Bevándorlási Hivaltaltól, ilyen konkrétumot lehet onnan csak kicsikarni.” (M.25)

A bürokratikus ügyintézés, valamint az egyes hivatalok és ügyintézők közötti kommunikáció hiánya több megkérdezettnek is problémát jelent. Ügyfélként nem látszik a hivatalok közötti munkamegosztás, az egyes igazgatási területek eltérő ügymenete és szabályozása. A hivatali ügyintézés holisztikus, ügyfélcentrikus koncepciója helyett a fragmentáltság, és a részterületek közötti átjárhatatlanság a jellemző. Ez nem jelenti szükségképpen azt, hogy elégedetlenek lennének az ügyfelek az ügyintézők és hivatalok munkájával, de kifogásolják, hogy – velük ellentétben – az ügyintézőnek nincs rálátása a bevándorlási folyamat egészére, nem lát túl a saját szűkebb feladatkörén.

„Lehet, hogy tényleg kellene, hogy legalább legyen pontos leírás, mert nincs semmilyen. Tényleg nincs. Úgye például fölmegegy az interneten a magyarorszag.hu weboldalra, és ott próbálok mindent hivatalosan megkeresni, nem biztos, hogy találok, mert soha nem látom. És lenne szerintem jobb információértéke is, tehát osztályok között. A Bevándorlási Hivatal meg a tartózkodási hivatal között. Szerintem muszáj, hogy tudják egymásról, mert például, igen, mert én, amikor Bevándorlási Hivatalban voltam és letelepedési engedélyemet szereztem, ott nagyon kedvesek az emberek, csak az a gond, hogy tudatlanok pont azokban a kérdéseken. Én megkérdeztem, hogy ezt hallottam, meg azt hallottam, hogyha szeretnék állampolgárságra pályázni, akkor meg mi lesz? És rám meg néztek, mosolyogtak, hát bocsánat, mi a Bevándorlási Osztály vagyunk, úgyhogy, Bevándorlási Hivatal, mi meg nem tudjuk, Okmányirodában kell pótolnia. Tehát én ezt nem értem, hogy hogy lehet, hogy maga a törvényt nem ismerik. (...) Mind a kettő hivatalban például, tehát nem tudnak egymásról. Ezt nem értem. Ezt szerintem nagyon kellene valahogyan itt módosítani.” (M.9)

Pozitívumként és erőforrásként jelenik meg ugyanakkor a helyi illetőség, a település, a helyi intézményrendszer ismerete, bár itt is elsősorban a BÁH vonatkozásában.

„A polgárságnál, tudod, ott már végül is én győrinek éreztem magam, ott már végül is, mintha egy kicsiny kis saját voltam. Ott semmi gond. (...) Mert Győrben, nem tudom már, hogy szóval milyen is az a város? Na, aki elfogad mindenkit. Jézusom. Toleráns. Ott nem voltak problémák, de Budapestről hallani csúnyákat, meg a BÁH Győrben is olyan emberbarát.” (M.19)

Az önkormányzati ügyintézésrel kapcsolatban a személyes ismeretség és jóindulat pozitív hatásai mellett is inkább csak negatívumok fogalmazódtak meg. Több vidéki interjúalanyunk is azt mondta, hogy helyben, a kisvárosi hivatalokban könnyebb, barátságosabb, emberségesebb az ügyintézés. Tudják, hova kell menni, kit kell keresni a hivatalokban, de ettől persze még nem lesz könnyebb és gyorsabb az ügyintézés, és ami a legfontosabb: nem lesznek jobban informáltak az ügyintézők. Az anyakönyvi hivatalok és jegyzői irodák dolgozói gyakorlatilag csak közvetítők, azokból az általános információforrásokból tájékozódnak, amelyeket az ügyfél is ismer(het) és elér(het) az interneten. Az állampolgársági vizsgálathoz és később a honosítási kérelem benyújtásához szükséges formanyomtatványokat tudják még az érdeklődők kezébe adni – ezek szintén elérhetőek az interneten.

Az információk a kapcsolati háló mentén terjednek; nagy előny, ha valakinek van az ismerősei között olyan, aki már végigcsinálta a honosítási folyamatot. Vannak, akik megbízható „közvetítőket” – általában ügyvédeket – ajánlanak, és vannak, akik együtt, egymást segítve intézik ügyeiket.

„Barátaink vannak, akik ugyanazokat a procedúrákat csináltatnak, úgyhogy igen, egymástól szoktunk hallani. Sokszor a bevándorlásban nem tudnak semmit mondani, a bevándorlási osztályban. Egy ember annyira külön ezek az osztályok, hogy egymásról nem tudnak semmit. Az nagyon érdekes, egyébként itt az állami rendszer, hogy egyik osztály a másiktól nem tud semmit, a másiktól a szabályait. Úgyhogy kb. egymástól halljuk ezt.” (M.9)

Az ügyvédi irodák szolgáltatásait sokan veszik igénybe, általánosan elterjedt nézet, hogy ügyvéddel könnyebb és megbízhatóbb az ügyintézés, bár itt sem árt vigyázni: van olyan interjúalany is, akit az általa felfogadott ügyvéd rászédett, csak a pénzt vette el, de nem intézett semmit, interjúalanyunk helyzete csak romlott.

Jellemző, hogy a folyamat alapvető elemeiről, valamint a jogosultsági feltételekről pontos képe van a megkérdezetteknek: ismerik a jogszabályok által előírt feltételeket, követik ezek változásait, tudják, hogy melyik hivatalban mit lehet elintézni, melyik papírért hova forduljanak. Gondot inkább a formai követelmények teljesítése, a kitöltendő nyomtatványok értelmezése, illetve a hivatali diszkréció hatáskörébe tartozó feltételek teljesítése (az ügyintéző által is elfogadható igazolása) jelent. Általános panasz, hogy nagy a bü-

rokrácia, rengeteg dokumentum kell. Sokan nem értik, hogy miért van szükség az előző státusok megszerzésénél már benyújtott dokumentumok és hiteles másolatok újbóli beszerzésére és benyújtására. Ügyfélként azt feltételezik, hogy a „hivatal” – elsősorban a BÁH – már birtokában van ezen iratoknak, és a kérelem benyújtásakor lehetősége van azokat újra tanulmányozni, felhasználni.

Gyakran szóba került, hogy az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda által készített fordítások rendkívül drágák, és az iroda monopolhelyezete miatt nincs lehetőség más szolgáltató igénybevételére. Különösen méltánytalannak és érthetetlennek tartják, hogy ezek a hivatalos fordítások elévülnek, a korábban benyújtott dokumentumokat és igazolásokat nem őrzi és nem használja a hivatal az új eljárásoknál, így ugyanarról a születési vagy házassági anyakönyvi kivonatról vagy személyazonosító okmányról a különböző státusok megszerzéséhez mindig új – és egymással teljesen azonos – fordítások készülnek, amelyek díját újra és újra meg kell fizetni. Sokszor az eredeti dokumentumok újra beszerzése is rendkívüli erőfeszítésbe kerül. Az alábbiakat jól példázza annak az ukrán származású interjúalanyunknak a története, aki több mint húszévesnyi Magyarországon tartózkodás után, 2009-ben kezdett neki a honosításnak.

„Novemberben adtam vizsgát, és utána kell újra sok nyomtatvány betölteni, kérvény állampolgársághoz és így hogy anyakönyvkivonat, házassági papír. Ami oroszul volt azt nekem kell állami fordító irodában újra fordítani de ugyanaz Bevándorlási Hivatalba, de amit én adtam nagykövetségbe Kijevbe, ugyanazt fizettem fordításra 87-ben, én nem tudom, hova tűntek ezek okmányok, mikor anyakönyvvezetőnek mondtam, hogy ezt már van, én adtam Kijevbe, akkor mondta, az mikor volt? És fordítás iroda így működik, hogy egy okmány fordítása, ez volt nyolc, nyolc és fél ezer forint. De ez csak Kaposváron, kettő hetet kell várni és adtam végül is. Átfordítottam, adtam az egész nyomtatványok anyakönyvvezetőnek és ott ez volt 2010-ben márciusban, áprilisban kaptam Bevándorlási Hivatal válasz, hogy van a listán az enyém papír, hogy én folyamatban vagyok állampolgárság ügyben. Májusban, 2010-ben kaptam kérvény Bevándorlási Hivatal, hogy kell pótolni anyagot. Kell újra nyomtatványok betölteni, úgyhogy az enyém házasságom regisztrálják itt Magyarországon. De 87-ben, 86-ban férjem regisztrált Magyarországon mienk házasság, mert regisztráció nélküli házasság, akkor nem tud engemet is hívni Szovjetunióból. Akkor ez is xeroxoztam és sok nyomtatvány újra betöltöttem és ez is regisztrációs, házassági papír, ami Magyarországon kaptunk, az is küldtem. Hát vártam, vártam, ez volt májusban, októberben mit kaptam, levél, hogy újra kell pótolni, úgyhogy az enyém anyakönyvkivonatba nem, ahogy én azt felvezetem, nem lehet azt érteni a Bevándorlási Hivatalba, hogy én itt születtem. És kért tőlem valami más anyakönyvkivonat, vagy érvényes útleveél. Én nagyon csodálkoztam, mert útleveél végül is betöltenek személyi igazolványba adatok. De személyi igazolványom volt xeroxozva és ott is volt anyagba. Először én májusban kaptam, hogy kell regisztráció, valami házassági papír, fél év múlva én kapom még egy levél, hogy végül is nem lehet érteni, hol én születtem. Ekkor én kicsit nem értem ezt a folyamat. Miért májusban nem látták, hogy valami hiányzik az enyém adatom? És az volt, hogy mikor én áttelepültem Magyarországra, nekem Ukrajnába az egész okmányait kellett adni megyei archívumba. Akkor nekem adtak csak útleveél. És megyei archívumba elvitték az enyém

okmányaim és adtak más formájú okmány, akinek, illető állampolgár, akik áttelepednek külföldre, elmennek állandóan lakhelyre. És azt az új anyakönyvi kivonat nem felelt meg. Utána én személyes papírom között sokáig keresgéltem, maradt egy másolat, régen-régen, 30 évvel ezelőtt én másoltam eredeti anyakönyvi kivonatból másolat, nem tudom, de hiteleset, a jegyző hiteles másolat. Akkor ez újra elmentem Kaposvárra, átfordítottam, ez már volt 14 000 forint.” (M.24)

További probléma a hosszú eljárási idő: a vizsgát követően benyújtott kérelmet leg hamarabb 7 hónap, leglassabban 3 év alatt bírálta el a hivatal interjúalanyaink esetében. Átlagosan másfél évig kellett várni a döntésre. A hosszú várakozási idő alatt újra felmerül a benyújtott igazolások, dokumentumok elévülésének kérdése, az emiatt pótlendő iratok beszerzési, hitelesítési (esetleg fordítási) költségeit megint csak a kérelmezőknek kell állni.

A fordítási költségek mellett sokszor az okmányok beszerzésének költségei is nagyon magasak, esetenként a származási országgal való kapcsolattartás, a dokumentumok Magyarországra juttatása is olyan szervezőkészséget és anyagi forrásokat feltételez, hogy annak nem tud minden itt élő külföldi megfelelni.

„Kellott a munkahelytől, az APEH-től igazolás, a diplomák, ha voltak kint Peruból, ha voltak, kellott megszerezni, és hivatalosan fordítani magyarra, anyakönyvkivonatot is kellott fordítani. Ezeket kellott megszerezni, utána vissza kellott küldeni a, tulajdonképpen Peruban már nincsen magyar nagykövetség és akkor csak Argentínában, Buenos Airesben van legközelebb, és oda kellott küldeni a perui anyagot, ott már a magyar konzul megint kérte a perui hivatalt, és utána a perui hatóságok visszaválaszoltak, hogy rendben, és csak utána a magyar konzul lepecsételte, jó sor volt. Olcsó sem volt, mert kellott DHL-lel a küldeményt külön küldeni, mert mivel ez egy fontos okmány, nem lehetett csak postán, hanem ilyen speciális folyamatot, ez a DHL-lel.” (M.6)

A fentiekből is látható, hogy a honosítási intézményrendszer, a bevándorlási kritériumok hatását tovább erősítve, jelentős szelekciós és szűrőfunkciót lát el. A vagyoni-jövedelmi helyzeten túl a leendő állampolgárok általánosabban vett osztályhelyzete, kapcsolatrendszere, érdekérvényesítő és kommunikációs képessége is nagy szerepet játszik abban, hogy sikerül-e teljesíteni a honosítási feltételeket. Vannak, akik nem rendelkeznek megfelelő erőforrással ahhoz, hogy sikerüljön beszerezniük, és a szükséges formában és tartalommal csatolni kérelmükhöz a megkövetelt dokumentumokat – az erőfeszítések vagy meghaladják lehetőségeiket, vagy nincsenek arányban a magyar állampolgárság nyújtotta előnyökkel.

Többen megfogalmazták, hogy szükséges lenne az eljárásrend egyszerűsítése, a bürokratikus terhek csökkentése. A honosítás sikere nagymértékben azon múlik, hogy van-e az illetőnek kapcsolata, pénze, tud-e ügyvédet fogadni. Az adminisztratív akadályok teljesítésének képessége helyett elegendő volna a társadalmi tagság mértékére, a helyi szociális és gazdasági integrációra fókuszálni: ha valaki használja a nyelvet, Magyarországon fizet

adót, gyerekei itt járnak iskolába, és magyar állampolgárságért folyamodik, gyakorlatilag automatikusan megkaphatná a magyar állampolgárságot. Ezt nemcsak azok fogalmazzák meg, akik még a folyamat elején vannak, vagy bele sem kezdtek a honosítási ügyek intézésébe, hanem olyanok is, akik már túl vannak a sikeres honosításon. A gondolat érdekessége, hogy a jelenlegi állampolgársági törvény gyakorlatilag ugyanezeket a jogosultsági feltételeket támasztja, a probléma a megvalósításon, a feltételek meglétének igazolásán múlik. A honosító bevándorlóknál ugyanakkor nem merül föl, hogy a hivatalok által kért igazolások, dokumentumok az általuk is méltányosnak tartott feltételek meglétének igazolásához kelljenek. A bürokratikus, kontraproduktív és kiszámíthatatlan ügyintézés azt a hatást kelti, hogy a papírok bekérése nincs összefüggésben a honosítási tartalmi feltételeivel, öncélú és átgondolatlan vegzálása az ügyfeleknek.

A hivatalok működésének értékelése

A kérdezettek szerint az ügyintézés akkor gördülékeny, ha van személyes kapcsolat a helyi ügyintézőkkel, illetve, ha van ügyvédi segítség. Az önkormányzati ügyintézők kedves és segítőkész tájékozatlansága mellett többen a BÁH ügyintézésének javulását említették. A BÁH-hal kapcsolatos pozitív kritika viszonylagos: a jogelőd 1990-es évekbeli kaotikus és sokak által embertelennek tartott hivatali működését mára egy gördülékenyebb, átláthatóbb és ügyfélcentrikusabb hivatali működés váltotta fel, azonban még most is sok a probléma, elsősorban az egyes hatósági ágak közötti információáramlás és kommunikáció hiányából fakadóan, valamint a hiánypótlás általános és önkényesnek tűnő alkalmazása miatt. Az ügyintézői diszkréció egyszerre szolgálhatja a rugalmas és hatékony ügyintézést és a hivatali önkényt és felelősségáthárítást; interjúalanyaink többször érzékelték úgy, hogy ez utóbbinak áldozatai.

„A magyar bürokráciának ez a kuriózuma, ez a hiánypótlás. Valamit, ha kértek az embertől, azt el kell kérni, amikor még ott van, és amikor az idejében van a dolog, tehát nem azzal kell szembesülnie az embernek, hogy ahány ablakhoz jár, annyi új papírt talál ki, egy új illetékes személy: ja nem is mondták önnek, hogy azt is kell hozni, igen, de kell hozni, hozzon, kérem. És akkor elhozod azt is, és akkor ott van egy másik csávó, akkor ez rendben van, de akkor egy ilyen papírt kell hozni, de kérem szépen én voltam a múltkor, és akkor ezt nem kérték, hát nem kérték, kellett volna kérniük, de kérem... és akkor azt is hozom. Ha nincs ismerősöd, ha nem tudod elérni azt, hogy hagyjatok engem békén, itt vannak a papírok és mennék én, akkor ez van. Tehát ez az általános tapasztalat.” (M.25)

A névmagyarosítás speciális problémája a honosítási eljárásnak. Az új állampolgárok anyakönyvezésénél lehetőség van a név megváltoztatására, magyarosítására, amit sokszor az ügyintézők is javasolnak, szorgalmaznak. A magyarosítás elsősorban a határon túli magyarok honosításakor fontos: sokak számára okoz problémát a hagyományos magyar család- és keresztnévek eltérő írásmóddal való szerepeltetése az anyaországbeli dokumentumokban. A standard magyar írásmód jelentős identitásformáló: a Magyarországon nem szokványos átírás miatt észlelt korábbi hátrányos megkülönböztetés és

magyarázkodás eltűnik, a nyelvi-kulturális asszimiláció teljesebbé válik. A nem magyar etnikumú bevándorlók esetében ugyanakkor gyakran fordított a helyzet: az identitásuk feladásaként élik meg a névmagyarosítást, sőt még a név átírásának a megváltoztatását is.

„A másik, a koreai szokás szerint, én nem vettem fel a férjem nevét, a lányneven futottam, ugye akkor nekem volt diplomám, nagyon sok bonyolult dolog volt és utána, nekem nem nagyon tetszett, hogy én Fekete Attiláné lettem volna. Hát miért, hát van nekem saját nevem. Koreaiak nem szokták felvenni a férj nevét, vezetéknévet se. Úgyhogy így történt és nagyon sokan azt gondolták, hogy én leányanya vagyok, szóval egy kicsit úgy. Utána, mikor megtudták, hogy azért nem, tisztességes férjhez asszony vagyok, csak valami furcsa módon nem vettem fel a férjem nevét, akkor jól van. Szóval nagyon kellett nekem bizonyítani, hogy nem vagyok hülye. Attól, hogy nő vagyok, még nem vagyok hülye. Ez nagyon nehéz volt.” (M.21)

A névátírásokból fakadó bonyodalmak gyakoriak a bevándorlási ügyintézés minden szakaszában, a honosítás sem kivétel ez alól. Különösen a nem latin írásjeleket használó országok állampolgáraival fordul elő, hogy a migrációs karrierjük különböző állomásain a különféle hivatalok által kiállított okmányokban nem egységes a nevük átírása – ennek korrigálására és véglegesítésére is lehetőséget nyújt az új állampolgárként való anyakönyvezés.

„Nekem nagyobb gond volt azzal, mikor már megkaptam polgárságot és csináltak nekem magyar személyi igazolványt, ott önhatalmúlag döntöttek, hogy Ludmilja Hortsa, Ludmilja vagyok, mert ez a Grigorjevna, ez nekik, tudod, idegenül hangzott. És egyszerűen úgy kaptam igazolványt, hogy Hortsa Ludmilja, kész. Önökik nem tetszett, hogy Grigorjevna vagyok, tudod. Végül is ez túlságosan nem frusztrált, csak ez, hogy úgy leírták, hogy Ludmilja, és nekem azért kellett, hogy úgy legyek mégis Lyudmila. Ipszilonnal, tudod. (...) Mert ők németesen írták a nevemet, mert tudod, a magyar fül nem hallja ezt a lágyágjelet, és ők így írták le. Na, és gondoltam, hogy legalább ezt hadd hívjam magamnak, ha már nem lehetek Grigorjevna, de valahol bennem volt ez a törekvés, tudod, hogy segíteni a környezetnek, könnyebb ejteni a nevemet, úgyhogy nem is ragaszkodtam, látod, nem voltam annyira önző. Szóval ez most csak kezdett kicsit zavarni, ja. De akkor legalább csak ezt akartam, hogy rendszeren írják le a nevemet. És akkor valamilyen módon, nem is tudom, felkutattam ezt a telefont, felhívtam az ügyintézőket, hogy most ezt legalább javítsátok ki, és ki volt akadá, hogy most mit képzelem én, ezzel a saját elképzeléseimmel.” (M.19)

Felkészülés, vizsga, eskütétel

A megkérdezettek többsége szerint nagy próbatétel az állampolgársági vizsgára való felkészülés, nehéz a tananyag. Azok, akik a magyar iskolarendszerben tanultak, jóval könnyebben tudtak levizsgázni (az utóbbi években ők már mentesülhetnek a vizsga alól), akik viszont felnőttként, a mindennapi munka mellett készültek a vizsgára, sok nehézségről számoltak be.

„Cavintont szedtem, mikor tanultam, idegen nyelven jogi szöveg, nem megy fejbe. Olvasom, elmegy minden fejben. Jogi szöveg, tudod, hogy alkotmány, hogy kifejezés annyira pontosan kell kifejezni, hogy mi az alkotmány után, legfelső ügyész, Számvevőszék, hány évre választják, kit választják, népi kezdeményezés vagy népi szavazás. De közigazgatóság vagy az egész rendszer, ez nekem nagyon nehéz volt. Utána művészet, történelem, XII. században ki volt király, ezt nekem kell tudni, de az is művészet, a Szózat. A Szózat én hét tanultam. Nem tudok, lehet magyar kultúrához tartozik, de lehet valamelyik kérdés, szerintem túl sok.” (M.24)

Legtöbb interjúalanyunk nem lát kivetnivalót az állampolgársági vizsga tematikájában, elfogadja, hogy ezekre az ismeretekre és az ezekből való vizsgatételre szükség van ahhoz, hogy valaki magyar állampolgárságra méltónak találtassék. Fontos, hogy a tananyag és a vizsga szimbolikus elemeit hangsúlyozzák: nem vitatják, hogy ezen ismeretek többségére a mindennapi életben ritkán van szükség, tudják, hogy a magyar állampolgárok többsége sincs tisztában a megtanulandó közigazgatási, jogi és történelmi ismeretekkel, mégis úgy tartják, hogy az állampolgárrá válás is leginkább szimbolikus többletet jelent a már meglévő, stabil és a jogok széles tárházát nyújtó huzamos tartózkodási jogosultsághoz képest. Ennek a szimbolikus többletnek az elnyeréséhez megfelelő szimbolikus aktus a vizsgára való készülés és a vizsga.

„Volt egy olyan időszak, amikor azt gondoltam, hogy valamivel előre kell lépni ebben az életemben, hogy hova tovább, hogy hogy néz ki. És akkor ez volt a döntés, hogy no jó, most kipróbálom, leteszem ezt a vizsgát, elolvasom ezt a könyvet. Szóval így.” (M.13)

A vizsgára való felkészülésben sokat jelent a magyar ismerősök, barátok segítsége. Formális, intézményes segítségnyújtásról, felkészítő tanfolyamon való részvételtől egyetlen interjúalanyunk sem számolt be. Ezekből csak néhány működik az országban, az évente honosító több száz nem magyar ajkú bevándorlóhoz képest nagyon csekély kapacitással. Nem fogalmazódott meg az interjúk során olyan igény, hogy szükség lenne szervezett felkészítő tanfolyamokra, a vizsgára való felkészüléshez, úgy tűnik, elegendő a személyes kapcsolatrendszeren belül kapott segítség.

„Összejöttünk itt, nyár volt, párban, és az egyik barátnőmmel ott ültünk, és akkor olvasott, és magyarázott nekem saját szavaival, és akkor én kérdeztem, mert nem olyan egyszerű az a könyv. Azt mondják a magyarok is, igen. És a másik barátnőmmel, van egy barátnőm, aki egyetemen dolgozik, egy egyetemi tanár, ő egyszerűen csak kérdéseket tett, és akkor én saját szavaimmal valahogy. Nehéz volt, ez nehéz volt.” (M.13)

A vizsgával kapcsolatban többnyire pozitívak az emlékek, a jó hangulat, a kedves, segítőkész ügyintézők gyakran szóba kerültek az interjúk során. Általában elmondható, hogy a sikeresen vizsgázók utólag jóval könnyebbnek tartják a vizsgát (különösen a szóbelit), mint amilyenre a felkészülés során számítottak. A kedvesség és segítőkészség szubjektív megítélése természetesen viszonylagos: a másoknak nyújtott segítséggel kap-

csolatban már nem annyira egyöntetű vélekedés, többen számoltak be méltánytalanságnak tartott kivételezésről:

„Hát szerintem nagyon sok anyagot kellett tanulni, annyira, hogy történelem, irodalom, művészet, alkotmány, igazgatóság. Annyira sok anyag volt, hogy hát majdnem egy év, addig is belefér, nem, nekem főleg idegen nyelven ez a egész információ. Na sikeresen adtam vizsgát, csak azt hiszem volt egy bosnyák nő, aki szó nem tudta magyarul, mert mellettem ült és vizsgázott. Hallottam, hogy nem tudta, hogy milyen főváros, nem tudta, hogy Budapest. Kérdezték, sokat dolgozni? Dolgozni, dolgozni. És ő is sikeresen adott vizsgát, nem bánom, csak nem értem, nekem miért kellett egy év tanulni.” (M.19)

A honosítási folyamat leglátványosabb (és minden megkérdezett számára pozitív tartalmú) epizódja az eskütétel. Az állam és polgára közötti kötelék szimbolikus megerősítése, az elköteleződés és a befogadás kinyilvánítása erős érzelmi töltettel bír. Az eskütétel színtere a polgármesteri hivatal, ahol a honosítási folyamat évekkel azelőtt elkezdődött. Az ügyintézés során közvetítőszerepre kárhoztatott, csetlő-botló hivatal itt az állami szuverenitás hordozójaként áll szemben az állampolgárságot szerzővel, megjutalmazva őt az addigi erőfeszítésekért.

„Nem én egyedül voltam teremben, rajtam kívül még volt pár, a külföldi, aki szerzett állampolgárság és közösen tettünk. Egy valaki mond, és nekünk utána kell mondani, és megható volt. Számomra lehet, amikor a himnusz hallgattam és mindig elkönnyezni magamat, lehet, hogy ezt a megható érzést az a boldogság, az nem ment ki. Ez a máshogy, mikor az ember hideg ráz ki magad, van kettő, vagy nagyon jó, vagy nagyon rossz. Tehát nekem inkább, nagyon jó volt.” (M.22)

„Jó, hát, hogy mondjam, ez egy nagy boldogság. Mikor az ember olyan sokáig várta... Sokat is vártunk rá, meg egyszer el is voltunk utasítva, szóval már nagyon-nagyon vártuk ezt. Jó volt nagyon! (...) En azt mondom, hogy abban az évben, nekünk az a legnagyobb ünnep volt!” (M.5)

A már állampolgárságot szerzett interjúalanyok vagy nagyon pozitív élményekről számolnak be, vagy semleges eseményként írják le az eskütételt (nem vitatva annak fontos és emelkedett voltát – mások számára).

Egyéni stratégiák

Az interjúalanyok többsége elsősorban pragmatikus szempontok alapján viszonyul a honosításhoz, de érzelmi, identifikációs kérdések is előkerülnek, bár kevésbé hangsúlyosan. Természetesen jobbra nem lehet a honosítási stratégiák mögötti motívumokat leegyszerűsíteni, a pragmatikus-érzelmi dichotómiával magyarázni. Legtöbb interjúalanyunknál mindkét elem jelen van, ami egyáltalán nem meglepő, hiszen az állampolgárrá válásnak számos rétege, értelmezési kerete van, és attól függően változnak a hangsúlyok,

hogy milyen szempontból reflektál a honosításra az elbeszélő. Jól szemlélteti az eltérő értelmezési keretek egyidejűjelenlétét az a kínai interjúalanyunk, akinél egyszerre jelennek meg a honosítással kapcsolatos gyakorlati megfontolások és érzelmi motívumok:

„A legfőbb tényleg az, hogy felveszi a magyar állampolgárság, akkor több jog, több lehetőség, nyugalom, élet inkább ezek voltak. (...) Akkor nem gondoltam, az ilyen később tapasztaltam, később volt akár szembesülni, hogy vannak olyan dolgok, amik probléma lettek volna. Például, megyek haza Kínába, vízumot kell felvenni. Nem is akármilyen kicsi a díj, a vízumdíj, megyek Kínába, akkor szintén úgy kezelnek engem, mint egy külföldit. Amikor meglátom a papírom, utálom. Minden sokkal drágább kell fizetni, mint egy átlag kínai lennék, csak a múzeumoknál a belépő már más vagyok. Ha nem kéri a papírom, akkor bemehetek a normális ár, de amikor kéri a papírom, hiába kínai arcom van, és ugyanannyi kell fizetni és kicsit bosszantó. Ez így apró dolog, ez nem érdemes említeni. Jól vagyok. Jól érzem magam a bőrömben a magyar állampolgársággal.” (M.22)

És kicsit később:

„Amikor az állampolgárság eljutottunk odáig, hogy én nem csak kiutazási célok miatt, hanem le kell mondanom a kínai állampolgárság, és csak felvetem a magyar állampolgárságomat és akkor számomra ez egy fordulópont volt. Tehát és akkor tudom, hogy én magyar leszek és büszkeség. Csak azt tudom mondani, büszkeség. (...) Az első is, hogy én magyar vagyok, hát az arcom nem, de a lelkem, nem mondhatom, hazudnék, ha az ember lelkéből lehet léteket osztani, de bejutott a tudatomba is, meg a lelkembe is, hogy hát én magyar vagyok. Ez után én ugyanúgy érek, én ugyanúgy van jogom, mint egy magyar állampolgárnak. Tudod. Nekem hiába vannak ilyen, nem mindegyik ember kedveli a külföldi, de számomra az már nem probléma. Én ugyanúgy megvédi a magyar jog, ugyanúgy én kérhetem az állampolgársági jogom, itt Magyarországon, és számomra inkább ez volt sokat, mint a helyre át. Nincsen akkora kisebbségi érzésem, hogy én azt mondjam, hogy én itt idegen. Nekem minden évben, minden hányadik év után nekem meg kell hosszabbítani, és talán tudatodba van, hogy mi van, ha nem kapod meg, akkor mi lesz az életeddel. Eleve ezt a megnyugtató, ez megkapta.” (M.22)

Látható, hogy a gyakorlati és érzelmi szempontok aránya, jelentősége fokozatosan változik, eltolódik. Az interjúalany természetesen nem szabadulhat a jelenlegi élethelyzete nyújtotta perspektívától, a múltbeli döntéseknek, a magyar állampolgárság megszerzésének és a régi állampolgárságról való lemondásnak utólag (is) értelmet kell adnia, igazolnia kell döntése helyességét. Ez a fajta igazolási kényszer különösen ott erős, ahol az állampolgárság megszerzése áldozattal – egy másik állampolgárság elvesztésével – jár. A legtöbb megkérdezettnél a honosítás fő szempontja az utazás (útlevél), valamint a státus biztonsága. Ez alapján komoly hatása van a külföldi állampolgárságnak: mennyire „erős” az útlevél, kevesebb vagy több vízum kell bele, mint a magyarba, illetve, hogy a származási ország elismeri-e a magyar állampolgárságot. A kettős vagy többes állampolgárságot tiltó országok polgárai vagy volt polgárai jóval nyomósabb okok esetén honosítanak, és általában jóval erősebb érzelmi kötődésről számolnak be. A magyarorszá-

gi státus a másik fontos szempont: a huzamos tartózkodási jogosultság sokak számára elegendő biztonságot jelent: szabadon (és gyakorlatilag korlátlan ideig) tartózkodhatnak Magyarországon, és a schengeni övezeten belül is szabadon mozoghatnak. A korábban és a közelmúltban honosítók vagy honosítani szándékozók elbeszéléseit összevetve Schengen vízvázalasztó: a csatlakozás előtt emiatt kellett honosítani, a csatlakozás óta emiatt nem érdemes.

Fontos szempont, hogy a származási ország állampolgárságát meg tudják-e tartani, különösen feltűnő a különbség az egyébként hasonló szociális és gazdasági helyzetű kínaiak és vietnamiak között e tekintetben (lásd erről Guo Xiaojing tanulmányát a 181–190. oldalon).

„Nagyon is megvolt az ok, hogy miért kérjem. Vietnami útlevelemmel nem nagyon tudtam utazni más országokba, mert akárhova akartunk menni családostól, mindig kellett vízumot kérni, csak énnekem. Gyerekeknek nem kellett. (Ők magyar állampolgárok.) Úgyhogy már csak azért is érdemes volt kérni egy magyar állampolgárságot. És vietnami állam meg nem ellenezte, így én most kettős állampolgár vagyok. Nem, vietnami állam nem kérte, hogy mondjak le a vietnami állampolgárságról, úgyhogy ebből vesztenivalóm egyáltalán nem volt, csak kedvezőbb lett a helyzetem a magyar állampolgársággal. Utazási szempontjából nagyon előnyös, meg aztán, arra gondoltam, hogy tulajdonképpen már többet élek, akkor még talán nem, de én itt élek magyar férjemmel és egyre magyarosabb leszek már. És most már többet is élek itt, mint saját hazámban, most miért ne kérjek, amikor nem kell lemondanom a vietnamit. (...) Úgyhogy én csak az előnyöket tudom felsorolni, mert tényleg utána annyira egyszerűlett az utazás itt, Európán belül, főleg miután beléptünk az Európai Unióba, akkor sehova nem kell már a vízum, és ha Vietnamba megyek, akkor még ott van a vietnami útlevelem. Nem kell nekem vietnami vízumot kérnem.” (M.30)

„Hát igazából, aki mondjuk, a többség kínai, azok nem csinálják meg az állampolgárságot, mert ugye egy: nyelvi problémák vannak, kettő: hogy inkább dolgoznak, minthogy tanuljanak, aztán vannak olyanok, aki gyakran megy haza, annak nem kell, mivel hogy úgy is a piac itt Magyarországon belül van, itt dolgozik, nem külföldön, és gyakran megy haza, mondjuk áruért, és akkor jobb kínai útlevelem, mert az praktikusabb, mint egy külföldi útlevelemmel hazamenni, és macerásabb.” (M.14)

Következtetések

A honosítási eljárásról, az ügyintézésről és a feltételek teljesítéséről beszélve az interjúalanyok folyamatosan reflektálnak a migrációval, identifikációval, akkulturációval kapcsolatos álláspontjukra. Interjúalanyaink érzik, hogy az állampolgárság megszerzésével vagy megszerzésének elutasításával kapcsolatban a társadalmi tagság, a közösséghez tartozás, a nemzeti identitás szemszögéből (is) kellene nyilatkozniuk, azonban néhány kivételtől eltekintve az érvek, indokok, indítékok inkább pragmatikus, technikai jellegűek: az állampolgárság szerzése integráns és szükségszerűepízódja a migrációs karriernek, esetleg egy alaposan átgondolt családi stratégia része. Egy kínai kereskedőcsalád

esetében például a szülők kínai, a gyerek magyar állampolgárként maximalizálták a transznacionális léttel járó előnyöket. Az adminisztratív aktus, a „papír” megszerzése állandó viszonyítási alap, de többnyire bizonyos távolítást figyelhetünk meg: ha nincs papírunk, akkor is lehetünk magyarok, ha van papírunk, akkor sem leszünk magyarok. Ebben a kontextusban értelmezhetők a határon túli magyarok kedvezményes honosításával kapcsolatos vélekedések: a nem magyar származású bevándorlók nem tekintik diszkriminatívnak a kedvezményes feltételrendszert és bánásmódot. Az állampolgársághoz tartozó jogi és adminisztratív feltételrendszert részben helyettesíthetik az etnikai-nemzeti kritériumok.

A honosítási eljárással, az intézményi gyakorlattal kapcsolatban megfogalmazott kritikák főként eljárásrendi vonatkozásúak. Tartalmi szempontból csupán a várakozási idő hosszúsága, illetve az egészségügyi vizsgálatok szükségtelen és megalázó volta jelent meg néhány alkalommal (lásd az interjút a 243–249. oldalon), a jogosultsági feltételeket és az állampolgársági vizsga szükségességét illetően nem volt komolyabb ellenvetés. A vizsgálóval (és általában az egész eljárással) kapcsolatban azonban megfogalmazódik, hogy osztályhelyzet alapján szelektál: akinek pénze, befolyása és kapcsolatai vannak, annak könnyebben sikerül, és ez nem igazságos. Más kérdés, hogy vajon nem pont ez-e a jogszabályi és intézményi feltételrendszerben implicit megfogalmazódó bevándorlási és honosítási politika lényege: csak azok jöjjenek és maradjanak, akik tehetősek, akikkel nincs és nem lesz „baj”. A meritokratikus elbírálási elvet senki nem vetné el, azonban a hangsúlyt a szándékra, szorgalomra, a még oly szerény stabil egzisztenciára helyezné, nem pedig az „ügyességre” és a befolyásra.

Az intézményrendszerrel szembeni legfőbb kritika: az ügyintézés lassú, bonyolult és átláthatatlan. Az információhiány, az elérhető információk ellentmondásossága, a hivatali diszkrecionalitás rezignációt, alávetettség-érzést, érzelmi távolítást eredményez válaszreakcióként. Az ügyintézők, hivatalnokok attitűdjével, hozzáállásával kapcsolatban kevés panasz fogalmazódott meg, mind az önkormányzatok, mind pedig a BÁH dolgozói pozitív kritikát kaptak, azonban az általuk képviselt intézmények működésében sok kivetnivalót találtak a megkérdezettek. Általános igény az eljárás egyszerűsítése, az önkormányzati intézmények szerepének redukálása, az egy helyen, egy hivatalban történő, a korábbi bevándorlási ügyintéзések során már benyújtott iratokat egységes rendszerben kezelő és újra felhasználó eljárás. Az átfutási idő lerövidítése, világos és a hatóság számára is kötelező határidők alkalmazása is fontos kívánalom.

A nemzetközi szakirodalom és szakpolitikai dokumentumok által gyakran és erőteljesen hangsúlyozott politikai részvétel (választójog) kérdése gyakorlatilag nem jelent meg mint a honosítási szándék mögött húzódó indok. Ennek alaposabb feltárása további kutatásokat igényelne, e munka keretében erre nincs lehetőség. Korábbi bevándorlók körében végzett adatfelvételekből (például a 2006-ban végzett LOCALMULTIDEM-felmérésből) azonban az látszik, hogy a Magyarországon élő bevándorlók politikai aktivitása nem magas.

Általánosságban elmondható, hogy az erősen szelektív és bürokratikus honosítási feltételrendszer és ügyintézés, valamint a honosítást megelőző huzamos tartózkodó státus relatív biztonsága és a számos származási ország által tiltott többes állampolgárság a legfőbb okai annak, hogy a Magyarországon tartózkodó nem magyar etnikumú bevándorlók egy része nem akar vagy nem tud magyar állampolgárságot szerezni. Ha a hazai szakpolitika nagyobb honosítási arányt szeretne elérni, az első ok megváltoztatásával teheti meg legkönnyebben.